

**Club 2020 – 9 martie 2011**

## **Libertate publică versus libertate personală**

**Monica Lovinescu**, *Jurnal esențial*, Ed. Humanitas, 2010, *Colecția Zeitgeist* (Coordonator Vladimir Tismăneanu), Editat de Cristina Cioabă, Prefață de Ioana Pârvulescu. Volum apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc

Concentrarea celor șase jurnale ale Monicăi Lovinescu într-unul singur, **Jurnalul esențial** („*ce n-ar fi văzut lumina tiparului fără generoasele insistențe ale lui Gabriel Liiceanu*”, p.18), transformă timpul dintre anii 1981-2000 într-un drapel insurgent ce flutură deasupra „*pactului autobiografic*”. Jurnalul, în actuala sa ediție, pune o lumină nouă pe destinul aceleia ce nu a putut admite conceperea literaturii înafara est-eticului și impune o claritate suplimentară în analiza vieții disidente care și-a ratat de fapt cariera literară din cauză că, fiind contemporană cu un sistem totalitar, a ales să lupte pentru libertățile omului și nu să-și permită luxul de a supraviețui numai prin autonomia esteticului. Este, acesta, și motivul pentru care suficient de mulți intelectuali de astăzi – bântuiți de propriile conștiințe colaborționiste și de parfumul propriei laxități morale – se tem să o invoce pe Monica Lovinescu. Pentru aceștia, numele ei declanșează un proces dureros.

Jurnalul esențial aduce o lămuritoare lectură a maturizării: devine acum și mai explicit metabolismul irefutabil al tragediei unei vieți sub dictatură; libertatea de a vedea, de dincolo de Cortina de Fier, cum îți este asasinată în chip demonstrativ mama, este de fapt o anti-libertate, devenind chiar o captivitate sinistră a *martorului* în ceea ce psihologii numesc complexul de culpabilitate al supraviețuitorului; jurnalul esențial descompune în ritmuri interioare riguroase partitura unei vieți în care destinul pusese inițial toate înzestrările ce ar fi garantat reușita unei scriitoare adevărate, dar din care salvarea, împreună, și a omului, și a scriitoarei, s-a dovedit a fi o imposibilitate în cele din urmă. Jurnalul este filmul acestei „*agitații*”: mărturia conștiinței ce evoluează prin încercări succesive și nu prin miracole; mărturia structurării psihice antitotalitare, care presupune o taxinomie și o graduare aferentă a gustului pentru libertate și pentru responsabilitate; mărturisirea manierei de funcționare a mentismelor anticomuniste diurne, care rezidă funciar în om, mai mult poate decât în jurnalistul cu program ideologic al Europei Libere și în criticul de serviciu.

Este uluitoare, așadar, această revelare a ființei fascinante care este disidentul anticomunist autentic, supus probei incontestabile a timpului și a locului – coordonate istoricizate; dar uluitoare este și structurarea prin jurnal a personajului Monica Lovinescu – eroină a propriei vieți, nu numai a istoriei României recente -, iar această structurare se derulează ea însăși prin conjugarea, pe de o parte, a celui mai mic numitor comun dintre infinitezimalele încheștări ale omului – combatant pe frontul fiecărei zile, timp de decenii de nestăvilită aversiune față de regimul comunist – , cu, pe de altă parte, nesățioasa căutare a celui mai mare divizor comun dintre literaturile majore de care autoarea se simte legată în mod irepresibil, profesionist și riguros, fără scăderi și fără derapaje.

Imperativul sub care s-a așezat fiecare clipă din viața Monicăi Lovinescu: de a face ceea ce trebuie, ea, aici și acum, fără a evalua riscurile sacrificiilor personale, a ajuta prin toate puterile ei pe orice român ce lupta împotriva regimului totalitar (Hannah Arendt descria acest tip de acțiune astfel: „în cele din urmă toate scopurile se transformă și sunt degradate în mijloace”, dar Monica Lovinescu își impunea ca mijloacele să nu surclaseze eticul niciodată). Bunăoară, aflăm din jurnal, joi, 10 septembrie 1981, când autoarea notează: „Telefon Lucian Pintilie: filmul Caragiale blocat mai departe. A scris 500 de scrisori (adică aceeași trasă în 500 ex.) și le-a trimis peste tot: de la Scânteia și șeful Securității la ziarele „anti” (gen Echinox). Va mai aștepta și apoi va scrie 1000 de scrisori. Poate deci Pintilie să facă scandal? Va trece săptămâna viitoare să ne sfătuim pentru o strategie...(p. 23)” ...și urmează alte zeci de proiecte concrete în care s-a implicat în 1981.

Anul 1982 aduce cu sine noi intervenții...Vineri, 12 februarie: „Telefon de la Goma care mă caută: Bernard Poulet de la Le Matin a fost aseară bătut măr la Ploiești, când ieșea din casa lui Paraschiv, i s-au luat magnetofonul și aparatul de fotografiat, și a fost lăsat leșinat în stradă. La spital i s-au pus treisprezece copci. Acum e la Ambasada Franței la București. Duminică seara va fi înapoi la Paris”. După alte secvențe ce descriu acțiuni de implicare ce au ținut plină și agenda de disident pe anul 1982, anul 1983 ridică gradul de alarmă și încleștarea propagandistică și militantă cu Dictatorul: Duminică 23 ianuarie, „Ieri, telefon de la vărul lui Liiceanu, care a primit o conferință a lui Pleșu ținută la Lugoj asupra culturii în secolul XX, se pare admirabilă. Lui Andrei Pleșu i s-a cerut să scrie împotriva noastră pe prima pagină a Scânteii. A răspuns că e de acord, numai dacă pe a doua E.B. își face autocritica pentru stilul său de „polemică” cu noi, pe pagina a treia se critică restalinizarea culturii etc.”

În 1984, o nouă suită de priorități civice și politice; un exemplu, luni, 3 septembrie: „Telefon cu Stroescu. Calciu a dat un interviu la Associated Press: mulțumește organizațiilor internaționale care s-au luptat pentru el. Condițiile de detenție au fost „foarte dificile” (p. 127) (a făcut greva foamei de cel puțin cinci ori). În ultimii doi ani mai ușor. A cerut Patriarhiei să-i dea înapoi Biserica Radu-Vodă (care în care-și ținea celebrele predici pentru tinerii seminariști). Și ne mai plângem că n-avem eroi. Chiar și martiri. Până și în arvunita noastră biserică ortodoxă”. În 1985, din nou, implicări de partea intelighentsiei, ca în acest joi, 30 mai: „în fața Ambasadei pentru manifestația Tudoran. Suntem cam aceiași: vreo douăzeci și cinci în tot. Îl pun pe Matei în mijlocul grupului să înregistreze sloganurile strigate și fac pe șeful de orchestră. După aceea, cu el la birou (înainte de a-i regăsi pe ceilalți la cafenea) la FE, să lăsăm caseta s-o transmită la München în zori de zi. La cafenea ne consolăm la gândul că sloganurile vor răsuna la București, transmise prin radio, ca țipate de sute de voci”.

Vocația anticomunistă a Monicăi Lovinescu nu s-a exprimat numai în legătură cu spațiul românesc ceaușist, ci și cu mediile franceze, așa cum aflăm și din consemnarea din 1986, de duminică, 16 martie: „Votăm pentru legislative. Vom scăpa de socialiști (pe Mitterand, vulpe bătrână, îl păstrăm în orice caz)? Au fost detestabili nu atât din pricini de demagogie economică (la care ne așteptam), cât prin felul de a minți, preluat de la comuniști, de parcă din trunchiul ideologic comun ar porni același venin. A minți, a contrazice fără rușine. A fi iresponsabil. Seara rezultatele (mai precis estimațiile) la televiziune. Opoziția nu va avea majoritatea confortabilă

*care i-ar fi permis să-i țină piept lui Mitterand, ci, în cel mai bun caz, una la limită. V. și cu mine nu suntem sumbri, ci doar dezamăgiți: cinci ani de socialism n-au fost deci de ajuns pentru a-i dezbăra pe francezi de obsesiile lor de stânga. E un soi de boală la ei, pentru care nu s-a inventat nici un vaccin”.*

*Lupte de culise în 1987, culminând cu decembrie, brusc ostil. Miercuri, 30 decembrie: „ de luni, telefoane nenumărate cu München-ul. Cu Stroescu, cu Munteanu, cu Carp, cu cei de la știri. Americanii nu-i lasă în continuare să treacă mai nimic. Și știrile curg: tinerii berlinezi din Est au manifestat în fața Ambasadei României, pentru Brașov; conferința de presă a Ambasadei de la Bonn a fost anulată etc.; Mihnea și noi dăm știrile la BBC și la RFI, unde trec cu câte 48 de ore înainte de FE. E pur și simplu un scandal. Despre care discutăm și seara la Mihnea și ne indignăm cu toții”. Finalul de an e tragic, apoi Monica Lovinescu se implică pentru a salva o nouă viață, chiar la cumpăna dintre ani; joi, 31 decembrie: „Dinu Z.: i-a telefonat plângând Mircescu – l-au arestat la 12 decembrie și l-au bătut sălbatic. l-au dat drumul acum patru-cinci zile. Iarăși lupte cu FE. Dau de Comșa care îmi face un tablou sumbru al lui Central News. În schimb BBC-ul trece știrea imediat. După aceea vești luminoase, nu-i de mirare că nici nu ne gândim să petrecem revelionul”.*

*Luptele de culise din anii 1988 și de după cristalizează apropierea căderii Cortinei de Fier, prin intensificarea atitudinilor de apărare publică a personalităților expuse în Agora anticeaușistă: „ De la Mihnea: Parlamentul European a votat o moțiune pentru Doina Cornea și împotriva sistematizării. Un diplomat belgian a fost trimis la Cluj s-o vadă, și a fost oprit și dus la miliție. Ce se va fi petrecând cu ea? Maria Brătianu, în timpul acesta nu știe ce să facă cu cele vreo două mii cinci sute de scrisori pentru Doina Cornea (în urma ultimului articol din Actual). O călăuzesc să trimită o parte la FE, alta la BBC. Ne invită la Revelion. Obligați să o refuzăm”.*

*Căderea dictaturii ceaușiste nu a relaxat deloc această viață tumultuoasă dedicată anticomunismului. Dinafară era mai evident decât din interior faptul că manevrele Moscovei și ale lui Iliescu deturnau lent și sigur sensul revoltelor populare. Duminică, 7 ianuarie 1990: „La miez de noapte, telefon de la Mihnea. Singurul integral optimist asupra a ceea ce se petrece acolo. Nu vede, în schimb, cum se vor putea forma partide politice. El a fost (dar nu vrea să se știe) inițiatorul Grupului pentru Dialog Social. Grupul a obținut și un sediu: al fostului Comitet Central al UTC. Pentru Mihnea, opoziția (pentru alegeri) ar trebui mai curând să se structureze în jurul sindicatelor decât al fostelor partide politice”.*

*Anul 1991, dominat de câteva esențiale editări ale redescoperirii în arhive a supliciului mamei, dar și de exasperări sporite privind abuzurile și scăderile scriitorilor români. Iată în data de 11 noiembrie, luni: „Enevătă de abuzul pe care îl fac scriitorii români de „neantul valah”, scriu o cronică despre oscilarea perpetuă între complexe de superioritate și inferioritate, între victimizare și masochism, între Miorița și neantul valah, între Meșterul Manole și Moftul Român, de parcă intelectualul de la noi n-ar putea trăi fără a se întreba mereu: Comment peut-on être...Roumain? E cronică pe care o voi trimite la România literară, ca un mic – și desigur ineficace – semnal de alarmă”. Bătăliile din 1992 pentru partida anticomunistă domină multe din demersurile ce nu-i dau pace Monicăi Lovinescu. Notează luni, 28 septembrie: „Primele*

*„estimații” au dat aseară 48% pentru Iliescu, la prezidențiale, contra 33 Emil Constantinescu. Și pentru legislative: în frunte FDSN cu 27%. Surpriză chiar și pentru niște pesimiști ca noi. Dacă intrigile de la Convenție pot fi (și sunt) responsabile de 4-5% din voturile acordate lui Iliescu, restul răspunderii revine incontestabil poporului român, singurul din Est ce-și mai votează...comuniștii. Seamănă a epitaf”.*

În 1993, Monica Lovinescu vine în România, de la 10 septembrie la 1 octombrie. Joi, 16 septembrie, după mulți ani, ajunge la Fălticeni (p. 343 – 345), cu concluzia: *„totuși, sau poate tocmai de aceea, revenirea mea aici a fost momentul-șoc al călătoriei în Moldova”* despre care autoarea își amintește câteva scene aproape ireale. *„De la Piatra Neamț spre nord pare a începe o altă Românie. Imuabilă. Curată ca lacrima. Cununată cu cerul (și toate celelalte stereotipuri ale „spiritualității” românești. O Românie care a nutrit nostalgiile exilului, pentru care merită să-ți petreci viața plângând „pe malurile Vavilonului”...Și pe care am regăsit-o „telle qu’en elle-même, îți vine să plângi de recunoștință. Există! Este!”* Călătoria nu este doar o reinițiere în misterul mănăstirilor ștefaniene, dar și o inițiere în mizeria și manipularea în care trăiesc oamenii locului, încă îndoctrinați să creadă că starea lor jalnică se datorează lui...Coposu (p. 248). Monica Lovinescu notează, în replică după o astfel de întâlnire cu un țăran profund iliescian în convingeri (mdeh, Moldova era a lui Iliescu la vremea aceea, tot așa cum a fost și a lui Ceaușescu dar și a tătucilor sovietici !): *„câtă vreme nu se face un Nürnberg al comunismului primejdia recurentă a reinstalării lui – sub forme mai umane – va dăinui printre masele materialmente sufocate de mizerie”.*

În 1994, exasperată de lipsa de eficiență politică și civică a poporului român – care își ratează istoric propriul drept la democrație și prosperitate –, în 16 februarie, Monica Lovinescu notează, profetic: *„știrile din țară (în special) și din Est (în general) nu sunt neapărat mai proaste ca până acum, dar s-au acumulat, împingându-mă spre un prag de unde nu mai văd nici un orizont. Prezent îmbâcsit, vrăjmaș, morocănos. Singura soluție ar fi „o nouă revoluție”. Dar „minuni în vremea noastră”...Una, în decembrie ’89, și românilor le ajunge pentru un secol...”* Cu timpul, lupta pentru o lume românească desprinsă de totalitarism devine o luptă pentru memoria prietenilor de drum. Anii își pun amprenta asupra ființei ostenite, iar sensul amintirilor se consumase prin înseși faptele pe care disidenta, în mod constant, nu a ezitat să le pună mereu în operă. La finele lui 1995, Monica Lovinescu își numără prietenii de la Paris și ...de acasă. Duminică 23 iulie, notează : *”acum, aici, cei mai apropiați prieteni au murit, iar câteva din marile prietenii s-au stins ori învrăjbit. Nu-i mai am pe Christine, pe Alla, pe Georges, Greg e departe, Virgil l-a pierdut pe Luc, Goma ne-a devenit un străin, Țepeneag s-a metamorfozat: decese și dezamăgiri au golit peisajul... Bucureștiul, însă, încă e plin. Numai că acolo a devenit pentru mine, prin timpul scurs, departe”.* De ce nu s-a întors Monica Lovinescu aici, acasă, în acest departe? La p. 393 notează: *„dacă ne-am întoarce de tot, nu m-aș putea împiedica să-mi caut prin toate ungherele copilăria, adolescența, pe mama mai întâi, pe urmă pe tata. Ca, apoi, să retrăiesc în închipuire tot ce n-a fost și ar fi putut să fie. Sau poate s-ar termina totul ca în basmul Tinereții fără bătrânețe: aș înlemni pe pragul din bulevardul Elisabeta, ca la porțile unui castel al trecutului netrăit. Nu, într-adevăr, n-am curajul unui astfel de gest. Cu riscul asumat de a continua să viețuiesc...în contratimp”.* Evoluția situației politice din România, cu perpetuarea structurilor vechi sub tutela grupurilor lui Ion Iliescu rămâne tema numărul unu a eforturilor

Monicăi Lovinescu pentru a stopa ascensiunea emanațiilor: „*chiar dacă nu e cum am fi vrut noi (între Emil Constantinescu și Manolescu e ca de la pământ la cer), totuși lichidarea lui Ion Iliescu și alor săi e condiția liminară a oricărei schimbări. Evidențe, evidențe...*” (p. 437, Anul 1996).

Nu puține au fost momentele din viața sa când Monica Lovinescu a fost acuzată de antisemitism și a trebuit să se apere în fața unor atacuri stupide, sau când prietenii săi au primit astfel de acuze, dar au beneficiat de protecția sa înțeleaptă. Evident, antisemitismul Monicăi Lovinescu nu este decât o găselniță a multor aventurieri prin cultură, dornici de zgomot acolo unde armonia e desăvârșită sau de vărsări de sânge intelectual acolo unde rezolvările diplomatice și savante sunt mai convenabile. Astfel de episoade au bântuit ca niște fantome anul 1997 (revenind intens după moartea disidentei), iar una din notele jurnalului consemnează, duminică, 29 iunie, că „în 22, (nr.25) o incredibilă „Scrisoare deschisă fratelui Gabriel”. Un profesor de la Universitatea ebraică de la Ierusalim, de origine din Cluj, fizician și apoi metafizician, Michael Finkenthal (autor al câtorva lucrări în Statele Unite și pregătindu-se acum să publice în Franța despre Lupașcu), îl acuză pur și simplu pe Liiceanu de „antisemitism metaforic” fiindcă a îndrăznit să-și compare suferințele și marginalizarea sub comunism cu ale lui M. Sebastian sub fascism. Prea măsurate? Pe mine m-ar fi împiedicat indignarea să discut nuanțat „argumentele” ponegritorului”. Într-un alt episod, divulgat în jurnalul din 2000 (p.512), nota din ziua de vineri 9 iunie o aruncă într-o nouă surpriză: „ieri, mi-au trimis de la Humanitas articolul lui Alain Paruit împotriva mea din Contemporanul (8 iunie). Mă acuză de „diversionism”, nu vreau să accept să pe lângă Gulag mai există și Shoah (am susținut contrariul, revoltându-mă împotriva celor care nu vor să admită că pe lângă Shoah a mai existat și Gulagul (...))” Prieteniiile sunt întotdeauna supuse probei timpului. „Înseamnă că un sâmbure de ură preexista, era pitit în adâncuri”, notează autoarea despre Paruit...

Dacă viața Monicăi Lovinescu a conținut destule bucurii dar și decepții, asta se explică probabil, crede ea cu umor, pentru că a trăit mult. În 1998, când împlinea 75 de ani, chiar în ajunul zilei sale de naștere, într-o vineri, 20 noiembrie, Nicolae Manolescu o felicită într-un mod atât de aiuritor, cu dublu sens, (ah, echivocul lumii românești, atunci când e folosit – prudent – drept figură de stil, nu de est-etică!) încât toată admirația pare pe dos: „ieri, zi demențială, notează Monica Lovinescu în Jurnal. Toate mi se trag sau aproape toate mi se trag din editorialul lui Manolescu intitulat „Declarație” (România literară nr.45), care, sub forma unei autocritici de partid, descrie cum s-a lăsat el prins în „ideologia mea perversă”. E o formă de „omagiu” de cea mai neașteptată factură”. Privirile tandre, cu care un luptător de talia Monicăi Lovinescu își învăluie trecutul, nu abundă. Atunci când, însă, ele apar, sunt de un dramatism cutremurător. În 1999, într-o duminică de 11 aprilie, după ce a vizionat filmul făcut de Marilena Rotaru despre apartamentul din bulevardul Elisabeta, Monica Lovinescu apreciază calitatea documentarului, dar își surprinde scăderile biologice inevitabile: „mă dezolează silueta mea când intru și ies din holul casei, ușor gârbovită și cu niște pași lamentabili, de bătrânică...Scara din holul blocului cu pricina (la capătul căreia mama, bravă, o consolase cândva ca pe un copil deși avea 20 de ani, n.m.) mi se pare că mă acuză și azi. Cât aș fi vrut să o urc din nou cu pasul meu de altădată!”

leșirea din anul 2000, din secolul XX și din mileniul al II-lea s-a făcut pe nesimțite, fără fast și fără patimi, „refuzând invitațiile și nedeschizând sticle de șampanie”, Monica Lovinescu notând

în acea duminică a despărțirilor (duminica 31 decembrie 2000, p. 526) micul incident când calculatorul „a înghițit texte, nemaținând cont de comanda de înregistrare”. Ajunsă la capătul mai firav al vieții, autoarea jurnalului își epuizase parcă toate marile încleștări cu istoria Gulagului și a Shoah-ului, continuându-le acum pe cele specifice pentru era comunicațiilor și a manipulărilor mnezice sofisticate. Lupta cu salvarea textelor și memoriei (pe care le poate șterge nu numai un calculator nebun, dar și orice mare manipulator al istoriei care evoluează nestingherit către un posibil Dictator), trebuie să continue. Acesta este mesajul de netăgăduit al vieții, operei și jurnalelor Monicăi Lovinescu, mesaj preluat în momentul de față de câțiva demni continuatori, între care Gabriel Liiceanu (salvatorul operei disidentei), Gheorghe Grigurcu (cel care continuă nedezmintit linia criticii est-etice) sau Vladimir Tismăneanu („învățăcelul anterior”, pomenit la p. 427, cel care scria necrologul lui Ghiță Ionescu în *Lumea liberă*, și care astăzi face eforturi supraomenești pentru a duce mai departe modelul intelighentsiei, filonul de gândire politologic și filosofic al est-eticului și forța curentului anticomunist, așa cum le-a pus în aplicație clipă de clipă Monica Lovinescu).

***Jurnalul esențial*** este mărturia ce trasează diferența dintre un disident autentic și un intelectual mediocru din punct de vedere etic, ce cade, egofil, sub dictatură, în *opacitatea tristă* a unei vieți protejate (ce ar fi fost definită de Hannah Arendt ca fiind un domeniu privat axat pe nimic altceva decât pe el însuși). Pentru a cuceri acea *libertate publică* de care s-a servit întreaga Românie de sub dictatura ceaușistă, Monica Lovinescu nu a plătit decât prețul sacrificării clipelor libertății personale, rămânând mereu trează politic, intelectual, civic, cultural, critic, uman. O spune, filă cu filă *Jurnalul*. E mult? E puțin? E destul?

Angela Furtună

<http://www.clubromania2020.ro/2011/02/libertate-publica-versus-libertate-personala-i/>

<http://www.clubromania2020.ro/2011/02/libertate-publica-versus-libertate-personala-ii/>